Hur bör den verkliga realisationsvinsten beräknas vid avyttring av andel i handelsbolag?

Av civilekonom Ragnar Helgesson

Bakgrund

Allmänna ombudet för mellankommunala mål Nicklas Virin har i SN nr 12 1981 diskuterat hur anskaffningsvärdet av försåld andel i handelsbolag bör beräknas. Han kommer bl a fram till slutsatsen att ingångsvärdet inte bör påverkas om bolaget under perioden som helhet gått med förlust. Slutsatsen motiveras med att en totalförlust inte kan anses utgöra ett kapitaluttag till ägaren. Men även om man tycker, att en totalförlust inte är ett uttag, går det knappast att utifrån den utgångspunkten göra en korrekt beräkning av anskaffningsvärdet för en andel. För att aktier och andelar skall kunna behandlas likformigt bör problemet snarare diskuteras mot bakgrunden av följande citat ur Virins artikel: ''Lagstiftningen avser ju att träffa den verkliga realisationsvinsten''.

Hur beräknas en verklig realisationsvinst?

Den verkliga realisationsvinsten (förlusten) borde kunna definieras som skillnaden mellan försäljningspriset och anskaffningspriset för en andel eller en aktie. Sådana marknadspriser återspeglar i sin tur det förväntade (diskonterade) resultatet av verksamheten i berörda bolag. Kan det då finnas någon anledning att ta hänsyn till den *redovisade* resultatutvecklingen, när man bestämmer den verkliga realisationsvinsten (förlusten) för en andel eller en aktie i bolaget? För att frågan skall kunna besvaras måste vi använda en tankegång som kan förefalla något teoretisk.

Resultatet av ett företags verksamhet under ett räkenskapsår avläses på resultaträkningen som skillnaden mellan intäkter och kostnader. Detta resultat är definitionsmässigt lika med ägarkapitalets förändring sedan korrigering gjorts för uttag (U) och insättningar (I). På grund av den s k kontinuitetsprincipen — jämför anv till 41 § KL — gäller sambandet både för ett enskilt räkenskapsår och för flera räkenskapsår tillsammans. För det redovisade ägarkapitalets storlek vid periodens början (Ei) resp slut (Eu) och resultatet (R) av verksamheten gäller alltså följande likhet:

$$R = Eu - Ei + U - I$$

Ovanstående samband gäller oberoende av i vilken företagsform verksam-

Open access från www.skattenytt.se, 2026-10-31 13:45:04

heten drivs. Vad som i princip inkomstbeskattas i aktiebolaget, i handelsbolaget och i den enskilda firman är alltså en på visst sätt definierad förändring av ägarkapitalet. Men tidigare har också antytts, att det bör finnas ett samband mellan förändringen av ägarkapitalet och den verkliga realisationsvinsten (förlusten). Sambandet framgår tydligt, om vi utgår från att nettokapitalinsatsen är noll under den tid aktien eller andelen ägts, och att anskaffningspriset (A) resp försäljningspriset (F) för aktien eller andelen sammanfaller med det redovisade ägarkapitalet i bolaget vid periodens början och slut. Den verkliga realisationsvinsten (förlusten) borde då kunna definieras på följande sätt:

$$F - A = Eu - Ei = R$$

Men avsikten med företagsbeskattningen är givetvis inte att samma resultat både skall drabbas av en årlig inkomstskatt och skatt på realisationsvinsten, då aktien eller andelen avyttras. Det kan heller inte vara meningen att samma förluster både skall få dras av som underskott (förlustavdrag) och som realisationsförlust. Frågan är nu hur skattesystemet är uppbyggt, för att denne icke avsedda dubbelbeskattning (dubbelavdrag) skall kunna undvikas. Vi börjar med en företagsform där problemet formellt sett inte aktualiseras.

I den enskilda firman beskattas vinsten hos ägaren. Förluster får kvittas mot andra inkomster antingen som underskott eller som förlustavdrag. Begreppet realisationsvinst existerar inte, eftersom skillnaden mellan firmans tillgångar och skulder (Ei resp Eu) inte har någon självständig rättslig innebörd. Ägarkapitalet kan med andra ord inte avyttras som lös egendom. Om ett ''överpris'' erhålls för ägarkapitalet beskattas vinsten som rörelseinkomst.

I aktiebolaget måste vi först ta hänsyn till den *avsedda* dubbelbeskattningen. Aktiebolagets resultat skall ju i princip träffas både av bolagsskatt och skatt på den del av resultatet som delas ut till aktieägaren. I detta sammanhang kan vi för enkelhetens skull anta, att bolagsskatten utgör första ledet i denna avsedda dubbelbeskattning och att den också helt kan övervältras. Vad som nu skiljer företagsformerna åt är alltså att det resultat som redovisas i den enskilda firman och i handelsbolaget avser resultatet före skatt, medan motsvarande resultat i aktiebolaget utgör resultatet efter övervältrad bolagsskatt. Oavsett företagsform skall detta resultat (R) endast beskattas en gång.

Då en aktie i bolaget avyttras blir den verkliga realisationsvinsten vid givna förutsättningar lika med $F - A = Eu - Ei = R$. Vad som beskattas som realisationsvinst är alltså det ackumulerade resultatet under perioden. Om det redovisade resultatet delas ut, bör detta påverka försäljningspriset (F) för aktien i motsvarande mån och därmed också realisationsvinsten. Å andra sidan beskattas nu resultatet som utdelning hos aktieägaren. Om resultatet är negativt får i princip ingen utdelning ske. Enligt tidigare förutsättning blir den verkliga realisationsförlusten lika med minus R. Eftersom redovisade förluster varken kan kvittas mot annan inkomst eller dras av som förlustavdrag, kan avdrag för redovisade förluster i aktiebolag endast erhållas en gång, nämligen som

Open access från www.skattenytt.se, 2026-10-31 13:45:04

realisationsförlust. Som visats ovan beskattas också redovisade vinster endast en gång — antingen som utdelning eller som realisationsvinst. De beskattningsregler som gäller för aktiebolag gör det alltså möjligt att beskatta den verkliga realisationsvinsten ''fullt ut''. Vid realisationsvinstberäkningen behöver följaktligen någon hänsyn inte tas till faktiskt redovisade vinster eller förluster i bolaget.

I handelsbolaget beskattas vinster och förluster hos ägarna på samma sätt som i den enskilda firman. I motsats till den enskilda firman utgör ägarkapitalet i handelsbolaget lös egendom. Hur bestäms då realisationsvinsten (förlusten), när andelen avyttras? Med utgångspunkt från tidigare angivna förutsättningar kan praxis troligen beskrivas på följande sätt[1]:

Om resultatet är positivt blir realisationsvinsten noll, eftersom redovisade vinster läggs till anskaffningspriset. Följande samband gäller alltså: $F-(A+R)=Eu-(Ei+R)=0$.

Om bolaget under perioden gått med förlust, blir realisationsförlusten lika med summan av redovisade nettoförluster, eftersom ingångsvärdet inte bör påverkas av redovisade förluster. Följande samband gäller alltså: $F-A=Eu-Ei=-R$. Analogt med vad som är fallet då resultatet är positivt borde givetvis realisationsförlusten bli noll enligt följande: $F-(A-R)=Eu-(Ei-R)=O$.

Om vi jämför med motsvarande beskattning av aktiebolaget är praxis inkonsekvent. Att någon realisationsvinst inte skall beskattas är riktigt, eftersom redovisat resultat i princip redan inkomstbeskattats hos ägarna. Skulle samma resultat beskattas som realisationsvinst, träffas resultatet av en icke avsedd dubbelbeskattning. Inkonsekvensen gäller beräkningen av realisationsförlusten. I motsats till de förluster som redovisas i aktiebolaget kan motsvarande förluster i handelsbolaget utan formella eller praktiska hinder kvittas mot annan inkomst hos andelsägaren antingen som underskott eller som förlustavdrag. Samma förlust kan också dras av som realisationsförlust då andelen avyttras. Denna möjlighet till dubbelavdrag kan knappast vara avsedd. I så fall borde väl någon form av ''officiell reklam'' redan ha gjorts för handelsbolaget som lämplig företagsform för verksamhet förknippad med betydande förlustrisker. Även vid ''rimliga'' förutsättningar kan ju redovisade förluster efter skatt omvandlas till sin motsats.

En ny beräkningsmetod

En i förhållande till den enskilda firman och aktiebolaget ''neutral'' beskattningsprincip vore att helt bortse från redovisade ändringar av ägarkapita-

[1]Enligt J A Hagstedts m fl ''Köp och försäljning av företag'' sid 131 finns inte anledning att ändra tidigare praxis på området, även om en del bedömare menar, att realisationsvinstkommitténs förslag till beräkning av anskaffningskostnaden för andel i handelsbolag bör följas.

Open access från www.skattenytt.se, 2026-10-31 13:45:04

let under den tid andelen i bolaget ägts. Vinster och förluster, uttag och insättningar skulle alltså för andelsägarens del få samma skattemässiga konsekvenser som för ägaren till den enskilda firman. Realisationsvinst vid avyttring av andel i handelsbolag skulle då endast uppkomma i de fall då andelen anskaffats till ett pris (A) och/eller sålts till ett pris (F), som inte sammanfaller med det bokförda ägarkapitalet, dvs Ei resp Eu. Den verkliga realisationsvinsten (förlusten) skulle alltså definieras på följande sätt:

(F-Eu) - (A-Ei)

I likhet med vad som gäller för ett aktiebolag hindrar ovanstående beräkningsmetod en icke avsedd dubbelbeskattning av vinster och icke avsedda dubbelavdrag för förluster. Metoden är enkel att tillämpa och kontrollera. Säljaren (köparen) av en andel behöver i köpeavtalet enbart ange priset på andelen och redovisad kapitalbehållning i bolaget. Begreppet realisationsvinst förbehålls sedan den kapitalvinst som utgör skillnaden mellan det i avtalet uppgivna ''överpriset'' vid avyttring av andelen och motsvarande ''överpris'' vid förvärvet. Det bör kanske tilläggas, att det på laglig väg knappast är möjligt att påverka realisationsvinsten för att uppnå skattefördelar. Bl a spärras möjligheten till uppskrivning av anläggningstillgång med kapitalkontot som motkonto av bestämmelser i 15 § bokföringslagen. Dessutom bör ju köparen av andelen vara intresserad av att ''överpriset'' i avtalet bestäms korrekt.

I sak har den beräkningsmetod som föreslagits ovan betydande likheter med realisationsvinstkommitténs förslag. Det förslaget är emellertid krångligare att tillämpa och kontrollera, eftersom det i princip bygger på ett antal korrigeringar av andelens anskaffningsvärde med hjälp av den löpande bokföringen.

Slutsats

För att realisationsvinstbeskattningen av andelar och aktier skall ske likformigt, bör realisationsvinsten för andelen bestämmas som skillnaden mellan erhållet överpris i förhållande till bokförd kapitalbehållning i samband med avyttringen och motsvarande överpris när andelen förvärvades. I övrigt beskattas andelsägaren på samma sätt som ägaren till en enskild firma. Den föreslagna beräkningsmetoden leder inte enbart till en ''neutral'' beskattning av olika företagsformer. Den är också enkel att tillämpa och att kontrollera.

Open access från www.skattenytt.se, 2026-10-31 13:45:04